

Ballagi 200

200
1875

TANÁRKY GEDEON

A MAKÓI SZABADELVÜPÁRT

KÉPVISELŐJELÖLTJÉNEK

Makón, 1884. évi junius hó 8-án tartott

programmbeszéde.

16.

SZEGED, 1884.

BURGER GUSZTÁV ÉS TÁRSA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDAI MŰINTÉZETÉBŐL.

63572 0016270

DE BALLAGI GEZA

Dr BALLAGI GEZA

D^e BALLAGI GÉZA.

Tisztelt polgárok!

Midőn elhatároztam magamat arra, hogy azon nagyfontosságú ügy érdekében, mely a népakaratnak helyes választás általi nyilvánításában rejlik, önök körében megjelenjek, és ha önök úgy akarják, szolgálatomat följánljam, — előre meg voltam győződve, hogy szíves fogadtatásra fogok találni, mert a magyar nép, hála istennek, még mindig őrzi az ősi erényt, a vendégszeretetet, mely abban áll, hogy szívesen látja azt, ki hozzá szívesen közeledik.

Ezen ősi erény biztosítékul szolgál nekem arra nézve is, hogy azok is, kik politikai állásommal ellentétben vannak, az ellenzékhez tartozó férfiak, legalább is annyiban nem fogják azt szem elől téveszteni, hogy türelemmel meghallgatnak.

Fogadják hálás köszönetemet a szíves fogadásért.

Azonban én nem csak mint vendég, hanem mint a Makó város szabadelvű pártjának képviselőjelöltje jelentem meg önök körében s mint ilyen szólok önökhöz.

Mindenek előtt őszintén és egész határozottsággal kijelentem, hogy én a jelöltséget azon célból fogadtam el, hogy ezen kerületnek a szabadelvű párt részére leendő megnyerése lehetővé tétessék, ez a cél, melynek elősegítésére magamat öntudatosan följánlottam, a személyi kérdés másodrendű; azért ha a kitűzött cél egy más egyén kijelölése által biztosabban elérhető, én az utóból még a legutolsó percben, a választás napján is szívesen kitérek, sőt a mennyiben alkalmam lenne, bárkinek a szabadelvű párt köréből leendő megválasztását a legszívesebben elősegíteném.

Részemre éltem végéig kedves emlékül marad a kitüntetés, melylyel kijelöltek s a szivesség, melylyel fogadtak.

Kérdezhetné bárki önök közül, miért fektetek oly nagy súlyt arra, hogy ezen kerület a szabadelvű pártnak megnyeressék, holott saját személyemet nem kívánom előtérbe állítani?

Tartozom felelettel ezen kérdésre:

A boldogulásnak nélkülözhetetlen föltétele, ugy egyes egyénre mint erkölcsi testületekre nézve — mint község, állam, nemzet — a saját helyzetének teljesen alapos és minden elfogultság nélküli fölismerése.

Ismerni s ahhoz képest kell mérlegelni erőnket a nagyzás hóbortja s a kishitűség töprengése nélkül.

Ismerni kell ugy saját képességünk mint a külhelyzet korlátait, melyeket keresztül törni nem lehet, de nem ijedni meg azon akadályoktól, melyek nem áttörhetetlen korlátok.

Meggyőződéseim szerint azon politikai párt, mely elvi alapon áll, a függetlenségi párt nem ismerte föl teljes világosságában állami helyzetünket; tulbecsüli erőnket, s a korlátokat, melyeket mi ez idő szerint szétörhetetleneknek tartunk, ő csak akadályoknak tekinti, melyeket törvényes parlamenti eszközökkel is el lehet háritani.

Ők elfeledkeznek a történelmi alakulásról, melyet a helyzet és az események kényszerűsége teremtett, azon kényszerűség, mely itt Közép-Európában, itt a Duna-völgyben egy erős és szilárd hatalom fönnállását követeli, hogy az egymás mellett lakó különböző népek egymást föl ne falják, hogy az állami rend, a biztonság s a polgárosodás védbástyáival birjanak — hogy az örök harc kelet és nyugot, nyugot és észak közt akadályra találjon.

Ezen óriási föladatot töltötte be teljes dicsőséggel a középkorban a magyar nemzet; de az állami konszolidáció után rövid időre belátták Árpádházi királyaink, hogy a föladatot egy Jász-Magyarország nem teljesitheti; azért már az első királyok birodalmi politikát követtek és különböző módokon hatalmi körükbe vonták a szomszéd keleti és déli országokat, majd később az Anjou ház és Mátyás király nyugoti tartományokat is.

Midőn a keleti visszahatás, mintegy az ábrándos és igazságtalan kereszties háboruk kiegyenlitéseül, s a török razziák rombolása a nemzetet e föladat további teljesítésében megbénították, ez királyválasztási jogát oly módon érvényesítette, hogy saját állami önállásának megtartása mellett, ama nagy föladat is megoldható legyen.

Százados viszályok, kínos félreértések, beolvasztási és hatalmi törekvések meghiusulása, harcok és zsidbadt erőlködés váltakozásai mellett is, melyek a mohácsi vésztől 1867-ig történelmünket jellemzik, mindkét cél eléretett; de végre is tisztázni kellett a helyzetet; ezt teljesítette az 1867-iki kiegyezés, —

fenntartatott a magyar állam egyéni önállása, s ezen önálló állam, ama föntebb vázolt föladat teljesíthetése érdekében, kötelezettségeket vállalt a közös védelem és közös külügyi képviseltetés föntartása végett.

Szükség volt ezen kiegyezésre, mert egy egységes osztrák birodalom, Magyarország teljes beolvasztásával, a politikai lehetetlenségek sorába tartozik, ellentétben áll azzal ezredéves történelmi multunk, és valósulása csak az utolsó magyar kiirtása árán lenne remélhető; örült remény, még örültebb vállalkozás lenne az és nem csak nem teljesíthetné az ily módon össze erőszakolt egységes birodalom egy erős közép-európai hatalom föladatát, de minden kétségen kívül saját megsemmisülését és végföloszlását idézné elő.

A kényszerűség törvénye követeli tehát, hogy ezen az egy fejedelem jogara alatt álló országok, megtartva saját önállóságukat, — egyesüljenek a közös védelemre, hogy egy erős hatalom fentebb vázolt föadatait teljesíthessék az emberiség, a civilizáció, az európai egyensúly föntartása, saját biztonságuk és jólétük érdekében.

Készszerosan érdekében áll ezen kiegyezési alap föntartása éppen a magyar fajnak. A többiek mind rokonai az éppen szomszédos népeknek, az állam föloszlása esetében biztos csatlakozási esélylyel bírnak; mi egyedül állunk, rokonok nélkül, még nem is tömör egységben, de széteszolva a hazában, melyet az ősök vérök árán szereztek. Egyedüli biztonságunk önnön erőnk, bátorságunk, szívósságunk és erélyünk.

Ezen tulajdonaink mentettek meg a közelmultban, s a politikai eszély tette lehetővé, hogy sorsunk intézése ismét saját kezeinkbe került.

A függetlenségi párt ezen kiegyezést, a közös védelem rendezését, nem tartja a politikai eszély eredményének, jogföladásnak tekinti azt; a helyzet megítélésében tehát lényegében ellentétes a mi meggyöződésünk a függ. párt véleményével; mi szükséges, ugyszólván a kényszerhelyzet által követelt, a magyar nemzetre nézve üdvös, ez idő szerint egyedül lehetséges kibontakozásnak tartjuk a közjogi kiegyezést; ök jogföladásnak, károsnak, s a kik a vastagabb kifejezések barátai, átkosnak tartják azt.

Az ítélet helyessége attól függ, melyikünk ismerte föl teljesen a magyar állam helyzetét.

Mi az emondottak szerint a legöszintébb meggyöződésben élünk álláspontunk és politikánk helyessége iránt.

De nem csak az állam helyzetének megítélésében térünk el, hanem azon módot sem tartjuk lehetőnek, melylyel ők a függetlenséget megszerezni remélik.

Ők azt állítják, hogy azon állami függetlenség, mely által a közös ügyek intézésére fönnálló kiegyezés fölbontható lenne, törvényes parlamenti uton is elérhető.

Mi e fölfogást nem osztjuk. Mert ki lenne a bíró, ha Ausztria a maga részéről nem egyeznék bele, hogy a hadsereg és a külképviselet külön választassék? Egyoldalulag szakítsuk-e szét a kiegyezési köteléket? Megmérték-e ennek lehető következményeit? Megpróbáltuk 1849-ben, s csak a magyarok istene mentett meg a végenyészettől.

A fönnálló osztrák-magyar dualizmus nem csupán Magyarország vagy Ausztria belügyi kérdése, sőt nem is egészen a két szövetkezett állam közös ügye; az európai sulyegyen kérdése az, melynek bolygatása következményeiben kiszámíthatatlan.

A parlamentarizmus ugyan nem csak megengedi, de időnként kívánatos is teheti, hogy a pártok váltakozzanak a kormányon, de csak a fönnálló állami közjog alapján.

Parlamenti uton az soha sem kivihető, hogy például Franciaországban a köztársasági alapot monarchia s ezt ismét köztársaság váltsa föl; ez bizony jövőre is, mint eddig, a forradalom vagy a hatalmi erő alkalmazása mellett lesz kivihető.

Nálunk sem képzelhető az, hogy ma egy párt félretegyje a kiegyezési alapot, egy idő múlva ez kisebbségre jutván, a másik párt ismét életbe léptesse azt.

Hova lenne ez esetben az államok fönnállásának szilárd alapja? Rendülésnek lenne kitéve az állam egész szervezete a legkisebb részletig, mint a földrengés iszonyatosságai által meglátogatott vidékek.

Egy állam közjogi helyzetének átalakítása nehéz föladat, — áldozatokat követel az emberéletben, vagy onpusztulásban; s a kísérlet arra merénylet, a siker gyakran előreláthatólag lehetetlen.

Leugorni könnyű, ahhoz csak egy percnyi föllobbanás szükséges, — fölugorni: az lehetetlen, csak lépcsőről-lépcsőre haladva lehet magasabbra jutni.

De nemcsak az állam közjogi helyzete s ennek megváltoztatása iránti módfölötti véleményét nem osztjuk a függetlenségi pártnak; nem helyeseljük annak eddig alkalmazott taktikáját sem.

Mert ha nem is akarom következetlenséggel vádolni azért, hogy a megtámadott és el nem ismert közjogi alapon az országgyűlésbe bejutni minden eszközzel törekszik: nem helyeselhető az, hogy az országgyűlésnek legfontosabb bizottságából, melyben az államélet érdekei, a had- és külügyek tárgyalatnak, s mely száz milliót haladó kiadás megvizsgálására van jogosítva, a delegációból tüntetőleg kivonja magát és így bár a képviselői mandátum egész teljesítésére van megválasztva, annak egy leglényegesebb föladatát nem teljesíti, s ez által az ország egy jelentékeny részét megfosztja azon jogtól, hogy szava a legfontosabb ügyekben meghallgattassék.

Legkevésbé helyeseljük pedig az eszközöket és módot, melyeket és melyet céljai kivitelében a párt egy nagy része használ, a rágalmazás, a gyanusítás a kormány, annak egyes tagjai, különösen annak kitűnő vezére, feje és lelke ellen, a hozott törvények becsmérése, közviszonyaink sötét színben való föltüntetése, létező bajaink nagyítása s a képmutató jajveszékélés a közkerkölsiség hanyatlása és rohamos elszegényedésünk fölött; mindez kedves táplálékot nyújt az elégedetleneknek, megtántoríthatja a nem gondolkozókat, ösztönül szolgálhat a polgári kötelességek elhanyagolására, de hogy a hazának, a magyarságnak, a közügynek jó szolgálatot tegyen, hogy a külföld irántunk való jó véleményét és jóindulatát nevelje, — abban kételkedem, mert mindazon nagyhangu láрма nem alapszik az igazságon.

Egy érdeme mégis van a függetlenségi pártnak, az, hogy fennszóval fönn tartja a magyar állami önállóság eszméjét, de ezen érdem közös minden párttal. A kiegyezési alapon álló pártok is nem csak szóval, de tényleg is fönn tartják azt. Mint jogilag és tényleg önálló államszövetkezet hazánk kölcsönös védelemre, saját biztonsága érdekében, ha ez az idők folyamán más alakulások által lehetetlenné tétetnék, saját erejére támaszkodva venné kezeibe biztonságának, önállóságának, területének, szabadságának védelmét.

Ez a jövő eshetőség kérdése.

Számunkra az ősök bölcsessége megalkotta a közjogi alapot a sanctio pragmatikában. Mi formuláztuk és szabatosan megállapítottuk annak föltételeit, ez alapon élhetünk, kifejt-hetjük erőnket és bizalommal nézhetünk a jövőbe.

Nem jó munkát cselekszenek tehát azok, kik ezen alapot folyton ostromolják, kik nem engedik meghiggadni a megnyugvás érzetét, mely nélkül építeni nem lehet.

Szerencsére, az ország többsége eddig nem osztozott véleményükben, s erejéhez képest igyekezett építeni nélkülök, sőt ellenökre is.

Sajnos, hogy a magyarság értelmes zömének egy nagy része, az alföldi nagy városok ezen irányt támogatják erős vállaikkal, meggyőződésem szerint anélkül, hogy az országnak használnának, vagy saját magoknak jót tennének.

Az ellenzéki szellem hasznos, sőt szükséges az esetben, ha valami főnnálló rosztat elháríthat és valami új jót teremthet. Szükséges és hasznos az esetben is, ha szerepét az ellenőrzésre szorítja.

De az olyan ellenzéki szellem, mely csak tagad, de az általa rosznak vélt helyzetet, legalább békés uton megváltoztatni nem képes, mely tulmegy az ellenőrzés határain, az ellenzés cél nélkül, bolygatás haszon nélkül.

Az ilyen ellenzéki szellem szükségkép elvadul, mert a sikerre nem lévén reménye, a bekövetkezhető felelősség terhe alól fölmentve érzi magát és könnyű szerrel ellenez mindent, a mit talán jónak tartana is, s mert mindig és mindenütt vannak és lesznek elégedetlen elemek, kik minden ellenzéssel rokonszenveznek, ezek szívesen hallgatják a kárhoztatás nagy szavait, így terem meg a népszerűség, s végre ez lesz az ellenzés célja: maga az eszme félig feledésbe megy s csak jelszó gyanánt használtatik, mely elég jó arra, hogy némely egyének országgyűlési mandátumot teremtsen.

És a mi jó magyarjaink felülnek a sok szép szónak, beszívják az ellenzéki szellemet, nem csak kárhozatosnak tartjuk a közjogi alapot, de igazságtalanoknak és terheseknek a hozott törvényeket is, hitvány önhaszonleső és a hatalomhoz görcsösen ragaszkodó egyéneknek a minisztereket és hivatalnokokat, mameluk szolgálhadnak a többséghez tartozó képviselőket: és minthogy mindezt hiszik, hazafias erénynek tartják, ha polgári kötelességeiket csak kényszerlüve teljesítik; előbb lenézik, majd terrorizálják a más véleményűeket, s dogmatikus önhietségükben egyedül önmagukat tartják igaz hazafiaknak, s ha valami nem kellemes kötelesség teljesítésére szoríttatnak, martyroknak.

Nem természetes-e, ha azok, kiket ők megvetéssel illetnek, nem fordulhatnak hozzájuk bizalommal, hogy az alkotás, a tevékenység terén nem számitanak erejükre.

A magyarság ezen, a siker reményét nélkülöző ellenzékeskedése ösztönül és biztatásul szolgál a hazánkban élő

Többi népfajok tulzóinak, kik egészen más érdekből ellen-
ségei ugy a közjogi alapnak, mint a kormánynak.

Azon románok, kik Erdélyt s Magyarországot egy részét a Tiszáig Romániával kívánák ábrándjaikban egyesíteni, kik dákorománoknak címeztetnek; azon szerbek, kik egy nagy szerb birodalomról álmodoznak a Bánság és Bácsmegeye be-
kebelezésével, — az u. n. omladinisták; a panszlávok és ruthé-
nek, kik a szláv uralmat akarják visszaállítani, mely hitők szerint az ő örökségük Szvatopluk után, s mi csak bitorlók vagyunk; — a Schulverein nagyszemes hívei, kik a barbár ma-
gyar uralmat a nagy német civilizáció teugerébe akarják fulasztani nyelvvel és nemzetével együtt; — s a magyar mok-
rák, kik föltétlen függetlenségre törekeshnek, — bár mindezen árnyalatok egymástól külön-külön teljesen eltérő és egymás-
sal össze nem egyeztethető végcélt tűztek ki, bámulatosan megegyeznek abban, hogy el kell távolítani az akadályt, mely utjokban áll, a közjogi alapot és az azt védő és annak oltalma alatt működő erős magyar kormányt.

Hát nem föltűnő és egyszersmint szomorú jelenség-e az, hogy a jó magyar érzületű ellenzék egy ugyanazon legköze-
lebbi célra törekshnek, együtt örül és együtt búsul azokkal, kiket ő is a haza ellenségeinek tart.

Szerencsénkre, azon népek többsége nem osztozik a tul-
zók ábrándjaiban, hanem hű polgárai e hazának, mely az övék is, melynek jóléte reájok nézve is áldás, veszélye és bajai rá nézve is sújtólok.

És ha sikerülne ezen heterogen elemek erejének egy sze-
rencsétlen pillanatban megdönteni ezt az alkotmányt: azt hi-
szik-e a mi jó magyar mokráink, hogy mindazon elemek az ő céljukat fogják továbbra is elő — mozditani? Nem gondolnak-e arra, hogy azok követelni fogják kielégítésöket? — Mit tesznek akkor? — Oda dobják-e darabonként a szétszaggatott országot az éheseknek, vagy ellentállnak és harcolnak mindenki ellen? — Amazoknak ott állnak hátuk mögött rokonaik, kinek segítségére számítanak ők, a világ népei közt rokon-
talanul álló magyar nép? Hát nem vala még elég a változa-
taiban dicsőséges kuruc világ és 1849-iki szabadságharc tanúsága?

Azért uraim, miután szerencsésen révpartra jutottunk, használjuk föl helyzetünk előnyeit, ne kockáztassuk bizonyta-
lan siker ködképeért a szilárd valót, hanem igyekezzünk föl-
ismerni helyzetünket teljes mivoltában és munkálkodjunk azon

a béke áldásai közt, hogy erőt gyűjthessünk azon bekövetkezhető eshetőségre, midőn azok ellen, kik ma egy célra dolgoznak ellenzékünkkel, s azok rokonai ellen az önvédelem harcára kényszerítettünk.

Ezen okokból óhajtanám én a jó magyar népet megnyerni azon párt részére, mely helyzetünket jól fölismerte s mely a viszonyokhoz mértén igyekszik a haladás ösvényén vezetni, erősíteni s a jövő esélyeivel diadalmasan megküzdő helyzetre emelni a magyar államot.

Szóval, óhajtanám, hogy a magyar nép legyen az uralkodó párt, mert benne rejlik az állam főnnállásának legszilárdabb biztositéka.

Ezért jöttem ide önök közé, — óhajtottam volna, hogy egy nálam erősebb szónok tolmácsolta volna ezen eszméket; de gyöngeségem tudatában is vállalkoztam arra, — mert a meggyőződés szavait megérti mindenki, ki előre föl nem teszi magában, hogy megérteni nem akarja.

Hogy pedig meggyőződésem szerint igazságot hirdetem, arra nézve elég biztositékul szolgáljak multam és életkorom, melynek aspirációi rég be vannak tetőzve, és nem létezhetik indok mely arra bírhatna, hogy az igazságtól eltérjek.

Ki kellett emelnem a szabadelvű pártot, bárha én magam is annak körébe tartozom, mert a közjogi alapon álló egyesült mérsékelt ellenzék ez ideig nem mutatott föl biztositékot egy, ugyanazon elvi alapon álló kormány létesíthetésére nézve.

Ezen pártnak, vagyis inkább szövetkezetnek, vannak kitűnő tagjai; csodálatosan sok volt főispán és miniszter, de mindegyik más nyelven beszél és ez ideig csak két, mondhatni acél erősségű sodrony tartja össze őket, a gyűlölet a kormány feje ellen és az égető vágy annak és társainak helyeit elfoglalni; minden egyéb elv modor és eljárás ruganyos nálok.

Jól teszi a nemzet, ha míg azon acél sodrony meg nem törik s ezen rugékonyság nem konszolidálódik, — nem követi őket, mert sötétbe tenne ugrást és sérülést szenvedhetne.

Az elmondottakban meg vannak jelölve programmom alapelvei. Szükséges-e részletekre terjeszkedni?

A szabadelvűség azon irányzata, melyet én vallok, egyformán részesíti az emberi és polgári jogokban e hazának minden fiát, nemzetiségi és vallásfelekezeti különbség nélkül. Ez okból mélyen sajnálom azon megfélemedkezést, melynél fogva

némely vidék lakossága tetteles bántalmakkal üldözte polgártársaink egy részét, kiknek üldözése a mivel külföld irántunk való jó véleményét megzavarja, őket, az üldözötteket tőlünk eltávolítja, pedig e hazának minden polgárára szüksége van, s őket szabadelvű humánus intézmények által, éppen a magyar elem gyarapítására megnyerni lehetne.

A politikai jogok gyakorlásának jogát az államérdek és eszély követelményei szerint kell megszabni, a szükséghez képest tágítani, de megszorítani nem szabad.

Kivételt képezhet a főrendek születési törvényhozói előjoga, melyet a főrendiház szervezése alkalmával csak azokia kell kiterjeszteni, kiknek a földben még gyökerük van; de azoktól, kik csak névvel bírnak vagy csekély vagyoni nyomatékkal, bizvást elvonható lenne az; az ilyenek elvegyülhetnek a nagy középosztályban, melynek diszét s esetleg erejét képezhetik.

Szólani óhajtok még, ha szives türelmük még ki nem fogyott némely fontos kérdésekről, melyek politikai életünkkel szoros összefüggésben vannak.

Mindenek előtt az államháztartásáról, pénzügyeinkről.

Midőn 17 évvel ezelőtt az állam önálló kormányzását egy nagy összeg adósság elvállalásával átvettük, — hiányzott ugyyszólván minden, mi egy polgárosult állam életszükségletét képezi.

Közlekedési eszközül a Duna-gőzhajózás, az osztrák és déli vasutak szolgáltak. Nagyszerű vállalatok. Segitettek is némileg gazdasági bajainkon, de merőben idegen kezekben voltak; a mi érdekeink nem csak figyelembe nem vétettek általok, de határozottan ellenünk irányult mindhárom vállalat tarifa-politikája. A legtávolabb állomásokról, sőt külföldről is olcsóbb volt a szállítási díj Bécsbe, mint Pestre.

Nagy folyóink szabályozását csak a közvetlen érdekeltek kisértették létrehozni nagy erőfeszítéssel, kevés eredménnyel.

A közművelődés, a tanügy érdekében az abszolút állam nem hozott áldozatot, egyetlen egyetemünk szűk, régi épületekben szorongott; a közép- és népiskolai intézeteket a felekezetek tartották fenn szűken, csikorogva.

A műegyetem alig haladta túl egy reáliskola színvonalát, szakiskolákról szó sem volt.

A főváros egy provinciális német kis város jellegét viselte; majmolta Bécsset, de emelkedésre nem volt képes; az abszolút állam-kormány 10 év alatt csupán a királyi lak — ez is

nem az egyesített állam pénztárából, hanem a reánk külön kivetett adóból és a tébolyda építésével járult annak emeléséhez. Minden egyéb, a mi azon idő alatt létesült, mint az akadémia palotája, a nemzet és a főváros erőfeszítésének köszöni lételét.

Az igazságszolgáltatás érdekében építtetett 3 államfegyház, de ezek is kis méretben, úgy hogy fájdalom, ezek számát is szaporítani kell.

Egy nemzeti hadsereg csak az álmok légkörében lebegett.

Szóval, hiányzott minden; azon helyzetben voltunk, mint az az örökös, ki széppusztának jut birtokába, de ha használni akarja, föl kell szerelni minden szükséges épülettel és eszközzel. A magán birtokos azonban többféle módon hasznosíthatja birtokát; egy állam a kellő beruházás és szükséges intézmények nélkül nem léphet a haladás útjára, elmarad és zsákmánya lesz az első hódítónak, ki a saját érdekében fogja fölszerelni.

Kényszerítve voltunk hát egyszerre sokat, ugyszólván mindent kezdeni, sokat merni, — bizakodván a nemzet józan fölfogásába és áldozatkészségébe.

Bár hitelünk érintetlen volt, de firmánk ismeretlen, a tőke bizalmatlan volt irántunk és drága áron juthattunk a beruházásokra szükséges összegekhez.

Talán célszerűbb lett, volna, szigorubb mértéket tartani a beruházásokban? Ki merészelné ezt ma határozottan állítani? Igaz, hogy adósságunk kevesebb volna, talán adónk is kisebb, de ott volnánk az alacsony civilizációju államok sorában, melyekről szánakozva szólnak a gazdag és hatalmas nyugoti államok.

Általában nehéz, sőt majdnem lehetetlen meghatározni ma, minő lett volna az állapot, ha a szigoru takarékoság mellett maradunk.

A mi törvényhozásunk és kormányunk a haladás ösvényére lépett egész határozottsággal; nem rettent vissza a súlyos áldozatoktól s a meggyőződés teljes erejével s a nemzet és erejének megfeszítésével iparkodott lendületet adni a haladásnak, hogy Magyarország azzá legyen, a mivé lennie kell, egy rendezett, művelt, civilizált állammá, hogy úgy az élők mint a talán szerencsésebb utódok megtalálják a hazát e hazában.

Ezen erőfeszítésnek az eredménye az, a mit ma látunk. — Az ország minden zugát vasutak szelik át, azon három nagy közlekedési hatalom, melyekről föntebb szólottam, nem foly-

tathat ellenséges tarifa-politikát, mert a magyar kormány be-
folyása alatt állanak.

Nagy, sőt kisebb folyóink szabályozása is nagyot haladt,
s az azok partjain élő lakosság reménnyel tekinthet a jövő
elébe, midőn a nagy folyamok áldását élvezheti a nélkül,
hogy átkától remegnie kellene.

A nevelés érdekében nemcsak épületeket emeltünk szerte
az országban, de állítottunk számtalan új intézetet is, el-
kezdve a népiskoláktól az egyetemekig; alapítottunk gazdá-
szati, iparos és művészi szakiskolákat, úgy hogy nagyítás nél-
kül állíthatjuk, hogy ma az ország minden tanulni vágyó
gyermeké kiképezheti magát a hazában.

A főváros emelkedését minden irányban elősegítettük;
három nagyszerű állami hid köti össze a Duna két partján
elterülő várost, s az állam által emelt épületek nagymérvben
elősegítették azt, hogy ma a főváros méltó székhelye a király-
nak, a törvényhozásnak és kormánynak, de székhelye egy-
szersmind magyar tudománynak, művészetnek és iparnak is.

Segítettük a habok iszapjából kiemelni Szegedet s azt a
magyar alföld diszévé tenni.

Alkottunk egy nemzeti hadsereget, mely nehéz időkben
nagy támasza lesz biztonságunknak, mert a benne élő nemzeti
szellem biztos zálogul szolgál arra nézve, hogy reményünk-
ben nem csalatkozunk.

Mindez sok száz millióba került, megterheltük nem csak
magunkat, de fiainkat és unokáinkat is, mert mintegy ezer
millió forint adósság nyomja vállainkat.

És mégis, csodálatos módon, ma hitelünk sokkal nagyobb,
mint a kormányalakulás reményteljes napjaiban. Mert ma a
tőke ismeri firmánkat, tudja mit érünk, látja mit mivel-
tünk és inkább bizik jövőnkben, mint azon honfitársaink, kik
szeretik feketére mázolni azt is, a mi valóban fehér.

Adósságaink szaporodásának dacára, ma az előbbi évek-
ben uzsorás kamatra és zálog lekötése mellett fölvetett kölcsö-
nöket képesek vagyunk konvertálni 4 százalékos rentére,
mely művelet által ha adósságaink névértéke emelkedik is,
de kevesebb kamatot fizetünk, a tőkék fölmondhatatlanok és
akkor váltjuk be kötvényeinket, mikor pénzügyi helyzetünk
megengedi.

De mondják sokan az unalomig ismételve s oly hangon,
hogy a külföld is meghallhassa: mit ér mindezen sok alkotás,
ha a nép elszegényedett, ha kivándorolni kénytelen! Én bá-

tor vagyok állítani, hogy ezen nagyhangu jajveszékelés nagyrésztben tulzás, nagyrésztben ellenkezik a valósággal, és majdnem merő kortes-szónoklat, mely, fájdalom, megtette a maga hatását.

Megkísértem azt valódi értékére leszállítani.

Tény az, mit eltagadni nem lehet, hogy a hazai közönség ma sok millió értékű állam- és más értékkötvény birtokában van, míg csak 10 évvel is ezelőtt majdnem az összes kamat külföldre vándorolt; hogy a hazai bankokban és takarékpénztárakban közel 400 millió értékű betét fekszik, míg 1875-ben csak 189 millió volt, hogy a kinek hitele van, olcsó kamatra kaphat kölcsönt; tény az, hogy városaink sokat épültek, szépültek, hogy ipartelepek, gyárak emeltettek, hogy gazdaságaink jobban föl vannak szerelve, hogy a gazdasági gépek több millió értéket képviselnek.

Mindezen emelkedés szoros összefüggésben van az állam által kiadott beruházási tőkékkel, mert azok nagyobb része itt a hazában oszlott szét különböző mennyiségben és arányokban ugyan, mint a lecsapolt víz egyenlőtlen mértékben öntözi a darabos felületű talajt, de néhány csepp eljut belőle a buckára is, úgy részesül azon beruházások jótélményében a napszámostól kezdve föl a lakosság minden rétege.

Ezen eloszlást azonban kiszámítani és meghatározni, különösen egyesekre nézve lehetetlen.

Azon gazda, ki terményét, azon iparos, ki készítményét a vasuton szállítja piacra, azon fogyasztó, ki helyébe, a vasuton szállított szükségleticikket megvásárolja, ki tudja-e számítani, mennyit nyert ahhoz képest, mintha mindaz tengelyen szállítattnék, nyert, — pedig pénzben, időben és munkakimélésben?

Ki lehet-e fejezni számokban, mennyit ér az iskolák haszna, mennyivel ér többet az iskolázott, értelmes embernek kézimunkája is, mint a természeti fejletlenségben élő tudatlan emberé?

Ha mindezt egyesekre nézve számokban kifejezni nem lehet, de mind ezek összeségénekeredményét, a civilizáció értékét meghatározhatjuk, mert szemeinkkel látjuk.

Látjuk a művelt, gazdag és hatalmas nyugoti népeket és látjuk az elmaradt keletet, — amazok is végig harcolták mind ama küzdelmeket, melyek ránk nehezdednek; volt idő, midőn Angliában a sajtó és az ellenzék majdnem ugyanazon szavakkal jajgattak az államadósság növekedése fölött, mint a mi ellenzékünk; de Anglia nem tért le a haladás útjáról s ma bámulással szemléljük nagyságát.

Igaz, hogy mi a tengertől elzárt földközi ország, nem hasonlíthatjuk össze viszonyainkat a világ minden részében uralkodó nagy angol kereskedelmi nemzettel: de nekünk sem szabad visszariadni a viszonyainkhoz mért erőfeszítéstől, — és nem követhetjük a szomszéd török rokonokat fatalizmusokban, mert itt e földön, a hol mi élünk, csak erőfeszítéssel állhatunk meg, utjában lévén a nyugoti civilizációnak, mely elgázol, ha vele haladni képesek nem leszünk.

Azért nem szabad pihenőt tartani, s ha nem leszünk is kénytelenek oly lázas sietséggel alkotni, mint az elmúlt 17 év alatt, ha, különösen az adósság szaporításához csak megfontolás után szabad is folyamodnunk: nem halaszthatunk el több alkotást, melyet a szükség vagy reputációnk követel.

Ilyen új alkotás lesz az országgyűlés utolsó napjaiban megszavazott országház építése is; nagy áldozatba kerül közel 10 millió forintba, mit 10 év alatt kell kiizzadnunk.

De 10 év múlva betölti e nemzet ezredéves életét e földön; emléket akarunk hát emelni e jubiláris korszak végén, emléket, mely a második évezredben élő nemzedékeknek fennen hirdesse, hogy az ősöknek volt bizalmuk a nemzet jövőjében.

És mit alkothatnánk méltóbbat az ezredév végén a jövő számára, mint hajlékot a királylyal megosztott nemzeti felségjog kifejezésének, a törvényhozó testületeknek!

És ha alkotunk, lehet-e e hajlék kicsinyszerű?

Ha Bécs, a város, községházára 22 milliót merészelt költeni, melynek impozáns nagyságát csak pár nap előtt bámultam, mi, az ország, nem merészelhetünk-e egy felényi értékű monumentális épületet emelni az országnak?

E kérdésnél el kell némulni a különben annyira szükséges, szorongó számítgatásnak, nem szabad sivár módon kitépni szivükből a nemzeti aspiráció lelkesültségét.

A zsidók kétszer építették föl a jeruzsálemi templomot, hitlelkesültségük látható emlékoszlopát, — s ma kétezer év után is összetartja őket a leomlott oszlop emléke és a hit, mely ahhoz fűződött.

A görögök byzanci Sophia templomát félezred óta bitorolja a török a hódítás jogán, de a görögök reménye azt visszafoglalni nem aludt el egy percre sem és bizonyára teljesülni fog.

Varázserő rejlik a hit és nemzeti műalkotásokban.

Legyen a mi országházunk az alkotmányban való hit látható emléke és e hit legyen kiírthatatlan.

Sokkal inkább bizom önök hazafiságában, mint sem hihetnem, hogy ezredéves életünk emlékét a fillérkedésnek áldozatul dobni kívánhatnák.

De nem csak építési alkotások képezik egy civilizált állam beruházási szükségletét, hanem intézmények alkotásai is, a közigazgatás, igazságszolgáltatás, kögazdászati és közművelődés terén.

Sok történt mindezen irányban a lefolyt 17-év alatt, mely intézmények fönntartása sok kiadást igényel; de még sok föladat megoldása szükséges, melyek mind a költséget fogják szaporítani.

A legközelebbi országgyűlés föladata lesz, az igazságügy terén, a kir. tábla decentralizációja, a törvényszékek és járásbíróságok végleges elhelyezése, egy új büntető és polgári perrendtartás, és ha lehet, a polg. törvénykönyv megalkotása.

Hihetőleg a törvényhozás elé kerülnek a bányatörvény, vízjog és halászati jogot szabályozó törvények.

A közgazdászati terén két nevezetes és mély horderejű tárgy vár elintézésre, az egyik csak első stádiumában.

Az első a regále-jog rendezése, a másik a vámegegyesség megújítása.

A vámközösségi egyezmény 1887. végén szűnik meg, de ha további fönntartása nem tekintetnék célszerűnek, vagy módosítása kívántatnék, föl kell azt 1886. végén mondani.

Ezen fölmondási kérdéssel hihetőleg foglalkozni fog a törvényhozás.

Én ha méltányos föltételek mellett eszközölhető, óhajtom a közös vámterület fönntartását, mert egy vámhatárvonal közöttünk és Ausztria közt elzárná gazdasági termelvényeink leg jobb piacát, megdrágítaná az iparcikkeket a nélkül, hogy a belföldi iparosnak használna, mert ha a gazdának nincs pénze, az iparosnak is — mint mondani szokták — fölkapik az álla; a külvásárookra pedig a nagy világverseny miatt keveset számíthatnak, azok a belfogyasztás csökkenését nem pótolhatván.

Ime, csak néhány fontos tárgyat emeltem ki a föladatak sorából, de ebből is meggyőződést szerezhet mindenki, hogy ezeknek helyes megoldására nemcsak általában sok jóakarat, szorgalom és képesség, — de kívántatik egy tömör, a szabadelvűség irányeszméitől el nem tántorodó párt is, mely javítani óhajt rombolás, alkotni fölforgatás nélkül.

És uraim még mindez nem elég.

Az emberi társadalom úgy van alkotva, hogy sok főben sok ész, sok szivben sok jóakarat, sok kézben sok tetterő rejlik, de hogy mindezek egy célra irányuljanak, szükség van egy vezérre, ki éles bíráló szemmel áttekintse a helyzet minden mozzanatát, ki megfontoló észszel irányozza a működést, ki erős kézzel megzabolázza a kirugót, serkentse az elmaradót, bátorítsa a félénket és csillapítsa a heveskedőt, ki a helyzetnek ismert ösvényén folyton előtörjön, tántorodás és ingás nélkül, ki elszánt legyen a csatatéren elhullaníj vagy a munkában eltikkadva kidőlni, ha ezt a haza veszélye vagy közjára követeli.

Nem minden társadalom, nem minden ország oly szerencsés, hogy minden időben ily vezérrel áldja meg a sors.

Az ilyen vezér sorsa gyakran a kortársak általi féltreismertetés.

Athene számüzte Miltiadest a marathoni győzőt, Aristotelest az igazságost.

Nekünk a sors kegyelme ez időben rendelt egy ilyen vezért, — ő sem kerülhette el a nagy férfiak sorsát, a mi véreink, a jó magyarok üldözik őt a gyanusítás és rágalom gyakran nem tisztességes fegyverével sajtóban, szószéken, választási beszédekben, legkitartóbb buzgalommal; csodálhatjuk-e, ha a más nemzetiségűek nem adnának viszhangot, ők, kik benne még a magyart is gyűlölik?

Az emberi gyengeség szomoru bizonyítéka, hogy a törpék az irigyek, a tehetetlenek nagyravágyók, az álszenteskedő hipokriták gyűlölik a kimagaslót és erőlködnek sárba rántani.

A közvetlenül nem érdekelt utókor igazságosabb lesz.

Majd ha gyenge, ingadózó kormányok váltják föl egymást, ha tehetetlen, hatalmaskodó, türelmetlen vagy önhitt puffaszkodó egyének kezébe kerül a kormány, mi mind megtörténhetik, — majd az időben fölismerni és méltányolni fogják Tisza Kálmánt; én óhajtanám, ha e szép magyar város s az alföld többi magyar városainak értelmes polgársága mielőbb ezen öntudatra ébredne!

Ezt hirdetni jöttem önök közé, s ha szavaimnak kellő hatása lehetne, az eredmény teljesen kifogna elégiteni, a magam részére nem kérvén semmi; azt sem, hogy megválasszának; mert ha a vezért elismerik, csak az ő seregéből választhatnak, és bárkit választanak onnét, az alárendelt fontossággal bír.

És most uraim, ha ezen első beszédem az utolsó lenne, arra kérem önöket, emlékezzenek meg tanácsaimra, igaz szívből jöttek azok s megérdemlik a megfontolást.

Ha már a választás napján elfogadnák önök azokat, én mint akaratom és elveik képviselője, ismerni fogom kötelességemet, azokkal összhangzólag járni el.

S bár minden ügyben első tanácsadóm saját meggyőződése, nem fogok kitérni a jogos kívánatok meghallgatása elől, nem különösen a helyi vagy személyi ügyekben; ezek minden esetben alárendelendők a közérdeknek, de ha azzal ellentétbe nincsenek, előmozdításukat kötelességemnek ismerem; mert azon meggyőződésben vagyok, hogy az egyes vidékek, községek, családok lehető kielégítése, kielégítése az országnak, melyet azok összesége alkot.

Ismerem már is Makó város néhány óhaját és jogos kívánatát. Az én közreműködésem nem fog hiányozni azok teljesítésében.

A választó közönség és képviselő közt egyetemben és egyenkint bizalmi viszonynak kell fönnállani; én e bizalmat megválasztatásom esetére kérni fogom és kiérdemelni igyekszem.

És most Isten önökkel. A mint akarják örökre, vagy a viszontlátásig!

A szívélyes fogadásért mindkét esetre fogadják őszinte köszönetemet.

Váljunk meg ezen ünnepélyes találkozás színhelyétől a trónról lehangzott jelszóval:

Hűség a királyhoz!

Hűség az alkotmányhoz!

Éljen Makó városa!

Éljen a Haza!

